

**5. ULUSLARARASI
KÜLTÜR VE MEDENİYET
KONGRESİ**
12-14 NİSAN 2019
HATAY, TÜRKİYE

TAM METİN KİTABI

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Sedat CERECİ
Nurlan AKHMETOV

İSBN 978-605-7875-45-7

2019
İksad yayınevi

TAM METİN KİTABI

5. ULUSLARARASI KÜLTÜR VE MEDENİYET KONGRESİ 12-14 NİSAN 2019 HATAY, TÜRKİYE

Editörler

Prof. Dr. Sedat CERECİ

Nurlan AKHMETOV

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publiator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org www.iksadkongre.org

Bu kitabın tüm hakları İKSAD'a aittir. İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir.

İksad Publications - 2019©

Yayın Tarihi: 05.05.2019

ISBN – 978-605-7875-45-7

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

5. ULUSLARARASI KÜLTÜR VE MEDENİYET KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

12-14 Nisan 2019, Hatay, Türkiye

DÜZENLEYEN KURUM

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

KONGRE BAŞKANI

Prof. Dr. Sedat CERECİ

KOORDİNATÖR

Nurlan AKHMETOV

YABANCI KONUŞMACILAR / KATILIMCILAR

Doç. Dr. Bayan KERIMBEKOVA (Kazakistan)

Сафаров Хусейн (Tacikistan)

PIOTR ROMANIUK, TETYANA SEMIGINA (Ukrayna)

Т.Ж.Абенова, Н.Б.Толбаев (Kazakistan)

Mohammed Ali Jwaid AL-MOHAMMED (Irak)

Шейнкин Юрий Григорьевич (Rusya)

KONGRE DİLLERİ

Türkçe ve tüm lehçeleri, İngilizce, Rusça

**ELMALILI M. HAMDİ YAZIR'IN *HAK DİNİ KUR'ÂN DİLİ* İSİMLİ TEFSİRİNİN
MÜSVEDELERİ, TEBYİZİ, MAHTUT NÜSHALARI, LATİN HARFLERİYLE VE
OSMANLICA BASKILARI**

Recep BİLGİN

Dr., Hadis, Milli Eğitim Bakanlığı

Ahmet Sait SICAK

Dr. Öğr. Ü., MKÜ İlahiyat Fakültesi

Özet

Elmalılı M. Hamdi Yazır (1878-1942) Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşamış bilhassa İslâmî ilimlerden tefsir, fıkıh (hukuk) ve felsefe alanında büyük emek vermiş, müfessir, hukukçu ve siyasetçi kimliğiyle bilinen çok yönlü bir âlimdir. Onun en önemli eseri olarak kabul edilen *Hak Dini Kur'ân Dili* isimli tefsiri de farklı bilim dallarına mensup araştırmacılar tarafından faydalanılacak derinliğe ve özelliğe sahiptir. Bu yönüyle Elmalılı'nın Türkiye'deki dinî araştırmalar ve genel din algısı üzerinde etkisinin büyük olduğu rahatlıkla söylenebilir. *Hak Dini Kur'ân Dili*, Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar Kur'ân'ın anlaşılması üzerine önemli etkisi olan ve Latin harfleriyle basılan ilk tefsirdir. Bu özelliği dolayısıyla birçok insanın başucunda ve kütüphanelerinde yer almaktadır.

Elmalılı'nın *Hak Dini Kur'ân Dili* isimli eseri, üzerine en fazla araştırma yapılan Türkçe tefsirdir. Bununla birlikte yapılan bazı araştırmalarda, Elmalılı tefsirinin asıl nüshaları ve Latin harflerine çevrilen orijinal metni yerine, bu eserin yapılan sadeleştirmelerinden yararlandığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye'de en yaygın tefsir olarak nitelendirilebilecek bu eserin baskı ve sadeleştirmeleri hakkında genel okuyucunun ne ile karşı karşıya olduğuna dair bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu tebliğde Elmalılı ve tefsiri üzerine gelecekte yapılacak çalışmalarda araştırmacıların ilk kaynaklara inebilmelerini kolaylaştırmak, genel okuyucunun ise kendisine ulaşan *Hak Dini Kur'ân Dili*'ne ait metnin özellikleri adına bilgi sahibi olmasını sağlamak için ilgili literatürün tespiti ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

Yapılan araştırma sonucunda; Elmalılı'nın tefsirine dair ilk müsveddeler, bu müsveddelere dair tebyiz (temize çekme) faaliyetleri, *Hak Dini Kur'ân Dili* tefsirinin el yazması (mahtut) nüshaları, Osmanlıca nüshanın Latin harflerine çevrilmesi ile ortaya çıkan orijinal baskı ve Latin harfleriyle basılan tefsiri veya Osmanlıca nüshalar esas alınarak yapılan orijinal baskılar ve sadeleştirmelerden müteşekkil geniş bir literatür tespit edilmiştir. Bu literatür içerisinde ulaşma imkanı açısından orijinal baskıların ve sadeleştirmelerin geneline ulaşmak günümüz koşullarında mümkünken bazı sadeleştirmelerin kaybolmaya yüz tuttuğu görülmüştür.

Elmalılı'nın el yazması müsveddeleri ve Osmanlıca nüshaları hakkında bazı tespitlerde bulunulmuşsa da bu konu ayrı bir araştırmayı gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Yazma Nüsha, Mahtut, Tefsir, Literatür.

Giriş

Bu tebliğde, Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* isimli tefsirine dair ilk müsveddeler, bu müsveddelere dair tebyiz (temize çekme) faaliyetleri, *Hak Dini Kur'ân Dili* tefsirinin el yazması nüshaları, Osmanlıca nüshanın Latin harflerine çevrilmesi ile ortaya çıkan orijinal baskı ve Osmanlıca nüsha ile Latin harfleriyle basılan nüshalar esas alınarak yapılan sadeleştirmeler değerlendirilecektir. Böylelikle hem bu çalışmaların orijinal metne uyumları ve akademik olarak yetkinlikleri hem de ilim ve kültür dünyasına katkıları tespit edilmiş olacaktır.

1. Elmalılı Tefsirinin El Yazmaları ve Orijinal Baskıları

1.1 Elmalılı Tefsirinin El Yazmaları

Elmalılı'nın en önemli eseri kabul edilen aynı zamanda Elmalılı üzerine yapılan çalışmaların birçoğunun odak noktasını oluşturan *Hak Dini Kur'ân Dili* isimli tefsirini Yazır, Fatih İskenderpaşa mahallesinde Ahmediye Camiine bakan apartmanın yanında bulunan 6 nolu Yazır apartmanında yazmıştır. Nazif Öztürk bu eserin 1. cildi hariç diğer ciltlerinin orijinal el yazmalarının Kültür Bakanlığı tarafından 1990 yılında satın alınarak Süleymaniye Kütüphanesi'ne konulduğunu belirtmektedir.¹ Süleymaniye Kütüphanesi'nde nakıs yedi cilt bulunmaktadır. Danyal Şenburç ve Mevlüt Ceylan isimli koleksiyonerlerde ise birer yazma cilt olduğu ifade edilmiştir.² Sıtkı Güllü ise bu eserin baştan ilk iki cilt ile ortaldan bazı bölümler ve 30. cüzün nerede olduğu tespit edilememiş olan eksik orijinal nüshasının İstanbul Müftülüğü arşivlerinde olduğunu ve bu nüshanın bulunup demirbaş defterinde kayda geçirilmesini sağladığını belirtmektedir.³

Ayrıca Elmalılı'nın kardeşi Mahmut Bedrettin Yazır (1895-1952) tarafından 12 yıl süren bir çalışmayla 12 Şevval 1361/23 Teşrinievvel 1942'de *Hak Dini Kur'ân Dili'nin* müsveddelerinden tebyiz edilerek (temize çekilerek) nesih, sülüs ve rik'a zaman zaman ta'lik

¹ Nazif Öztürk, "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Metrukâtı Hakkında Ön Rapor", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*, ed. Süleyman Hayri Bolay (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 337.

² (Âsîâne Yayınları Sahibi "Elmalılı'nın Mahtut Kopyaları" konulu kişisel görüşme, 08.03.2019).

³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. Sıtkı Güllü, thk. M. Sadi Çöğenli, Nevzat H. Yanık (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2003), 1: III. Sıtkı Güllü, bu eksik nüshanın gün yüzüne çıkarılmasında kendisine yol gösteren Prof. Dr. Abdulaziz Bayındır ile İSAV'dan Dr. İsmail Kurt Bey'lere ve resmi işlemlerde yardımcı olan İstanbul Müftülüğü yetkililerinden Ataman Yılmaz ve İstanbul vaizlerinden Masum Vanlıoğlu Bey'lere teşekkür etmektedir.

hüsn-i hat yazılarıyla üç nüsha çoğaltılmıştır.⁴ Mahmut Bedrettin Yazır istinsah ettiği bu nüshalardan birisini Topbaş ailesinden Ahmet Efendi'ye hediye eder. Daha sonra bu nüsha aileden Abidin Bey'e verilir. O da Üsküdar'da bulunan Aziz Mahmûd Hüdâyi Vakfî'na bağışlar.⁵ Rik'a hattıyla yazılmış olan bu Osmanlıca kopya ilk olarak 1995-1996 yıllarında Âsitâne Yayınları tarafından 13 cilt, ikinci defa ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2015 yılında 13 cilt olarak tekrar ofset baskıyla "tıpkıbasım" şeklinde basılmıştır.

Bu yazma nüshada olup da 1935 neşrinde bulunmayan, 1935 neşrinde bulunup da yazma nüshada bulunmayan ilave veya çıkarmalar yer almaktadır.⁶

1.2 Elmalılı Tefsirinin Osmanlıca Tıpkıbasımları

1. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. (13 cilt). İstanbul: Âsitâne Yayınları, 1995-1996, 1998.⁷
2. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. (13 cilt). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

1.3 Elmalılı Tefsirinin Latin Harfleri ile Basılmış Orijinal Metni

Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* isimli tefsiri ilk olarak Latin harfleriyle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın desteğiyle 1935-1939 yılları arasında İstanbul'da Ebuzziya Matbaasında son cildine fihrist eklenerek dokuz cilt ve 6433 sayfa olarak 10.000 takım basılmıştır. İki bin takımı Elmalılı M. Hamdi Yazır'a verilmiş, kalanı da ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Bu esere birçok kütüphaneden ve koleksiyoncudan ulaşmak mümkündür. İkinci baskısı yine Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1960 yılında İstanbul'da Nebioğlu Basımevinde ofset tekniği ile yayımlanmıştır. Bu esere de diğerlerine nispetle az olsa da birçok kütüphaneden ve koleksiyoncudan ulaşmak mümkündür. Eserin üçüncü baskısı 1971 yılında İstanbul'da Eser Yayınevi tarafından sayfa üstlerine sûre adı, cüz ve âyet numaraları vb. ilavelerle 6433 sayfalık tefsir metnine dokuzuncu cilde 230 sayfalık fihrist eklenerek basılmıştır. 1982 yılında bir Suat Yıldırım başkanlığında bir heyet tarafından üçüncü baskı esas alınarak hazırlanan geniş çaplı bir fihrist esere 10. cilt 702 sayfa olarak ilâve edilmiştir. Kütüphanelerde ve koleksiyonlarda en fazla bulunan baskının bu olduğu görülmektedir. Latin harfleriyle yapılan baskıları şöyle sıralayabiliriz:

1. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Ebuzziya Matbaası, 1935-1939.

⁴ Heyet, *İslâm-Türk Ansiklopedisi*, (İstanbul: y.y., 1945), 2: 55-56; Necmi Atik, "Elmalılı'nın "Hak Dini Kur'ân Dili" Adlı Tefsiri'nin Mukaddimesi'nin Edisyon Kritiği", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 6 (2016): 100.

⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 2003: 1: IV.

⁶ Bu yazma hakkındaki değerlendirmeler için bk. Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2014), 112-119; Atik, Necmi, "Elmalılı'nın "Hak Dini Kur'ân Dili" Adlı Tefsiri'nin Mukaddimesi'nin Edisyon Kritiği", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 6 (2016): 99-131

⁷ (Âsitâne Yayınları Sahibi "Elmalılı'nın Mahtut Kopyaları" konulu kişisel görüşme, 08.03.2019).

2. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Nebioğlu Basımevi, 1960.
3. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Yayınevi, 1971.
4. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Bedir Yayınları, 1993.
5. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. Haz. Ahmet Altıntepe - Faruk Köse - Abdullah Dai - H. Torlak - A. Hülya Demirci - F. Z. Akgündüz. İstanbul: Yenda Yayınları, 2014.⁸
6. Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2016.

2. Elmalılı Tefsiri Üzerine Yapılan Sadeleştirmeler

1. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (9 Cilt), sad. M. Nur Çetin, Taha Parlar, İdris Şen, Mesut Okumuş, Mevlüt Uyanık, Orhan Atalay, Yusuf Canpolat, Alim Gür (İstanbul: Çelik-Şura Yayınları, 1993).

Bu sadeleştirme 1992 yılında yapılan ilk üç sadeleştirme arasında bulunmaktadır. Sunuş bölümünde geçen “bir kaç koldan” ifadesinden de anlaşılacağı üzere diğer sadeleştirmelerden de haberdar olunan bu çalışmada; sadeleştirme metodu hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Çalışmanın uzman bir heyet tarafından yapıldığı ve çok değerli görülen *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı tefsirin o günün muhataplarının anlayacağı bir dile aktarılmasının gaye edinildiği ifade edilmiştir.⁹ Bu sadeleştirmede Arapça ve Farsça ibareler de bazen Latinceye aktarılmıştır. Metin içerisinde âyet ve hadislerin kaynakları verilmiş ve nadiren dipnotta kaynak verildiği de görülmüştür.

2. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (10 Cilt), sad. Selahattin Kaya, Cahit Baltacı, Durali Yılmaz, Kerim Aytekin (İstanbul: Eser Neşriyat, 1992-1993).

Bu çalışmanın birinci cildi Ayhan Yalçın tarafından hazırlanmış, okuyucuyu tefsir öncesinde bilgilendirmeyi hedefleyen; Kur'ân ve nüzul ortamı ile alakalı,¹⁰ giriş bölümü,¹¹ Elmalılı'nın çeşitli makaleleri¹² ve Kur'ân ıstılahları¹³ vb. birçok bölümü içermektedir. Eserde sadeleştirme açısından neyin hedeflendiği veya nasıl bir metoda sahip olunacağına dair bir bilgi yoktur. Bu çalışmada hem sadeleştirme hem de eserde verilen rivâyet zincirleri, şahıs ve

⁸ Bu çalışma her ne kadar sadeleştirilmemiş denilse de her sayfa altında anlaşılır kılmayı sağlayan kelime sözlüğüne sahiptir.

⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. M. Nur Çetin, Taha Parlar, İdris Şen, Mesut Okumuş, Mevlüt Uyanık, Orhan Atalay, Yusuf Canpolat, Alim Gür (İstanbul: Çelik-Şura Yayınları, 1993), 1: VII-VIII.

¹⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. Selahattin Kaya, Cahit Baltacı, Durali Yılmaz, Kerim Aytekin (İstanbul: Eser Neşriyat, 1992), 1: 10

¹¹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1992: 1: 11-49.

¹² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1992: 1: 50-94.

¹³ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1992: 1: 243-386.

eser isimleri hazfedilmiş ve Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri haricindeki tefsir rivâyetleri için kaynaklar çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Âyetlerin tefsirinde konunun ayrıntılarına değinilen bölümler çıkarılarak özet bilgi verilmiştir. Dolayısıyla bu eser hem sadeleştirme hem de bir ihtisar çalışmasıdır. Muhteva az olmasına rağmen dizgi ve yazım karakteri seçimi dolayısıyla diğer sadeleştirme çalışmaları gibi 10 cilt olarak yayımlanmıştır.

3. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (10 Cilt), sad. İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Bolelli-Abdullah Yücel (İstanbul: Azim Yayınları, 1992, 2007).¹⁴

Bu eser, yapılan sadeleştirme çalışmalarının metoduna dair en ayrıntılı bilgi verilen çalışma olarak tanımlanabilir. Sadeleştirme yapılırken; a: Eserin dili tefsirin ilmi özelliği ve yazarın üslûbu zedelemeyen genel okuyucunun anlayacağı şekilde o günün Türkçesine uyarlanmıştır. b: Eserin tertibine dair yapılan çalışmada hem sûre ve âyet numaraları verilmiş hem de tefsire yardımcı olmak üzere başka sûrelerden alınan âyetlerin sûre ve âyet numaraları belirtilmiştir. c: Hadislerin tahriri Yrd. Doç. Dr. Nusrettin Bolelli tarafından yapılmıştır. d: Tefsirlerden ve diğer eserlerden yapılan nakillerin ilgili eserlerdeki yerleri dipnotlarda gösterilmiştir. Tefsir kaynaklarının tespitini DİB Haseki Eğitim Merkezi hocalarından Abdullah Yücel yapmıştır. e: Eserde yalnız meâl olarak verilen ve açıklamaya ihtiyaç duyulan yerlerde gerekli açıklama yapılmış ve bu açıklamanın sadeleştirme heyeti tarafından yapıldığı dipnotlarda belirtilmiştir. Buna ek olarak eserin muhtevasına dokunulmamaya hassasiyet gösterilerek Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri metoduna bağlı olarak diğer sûrelerden aktarılan âyetlerin ait oldukları sûre ismi zühulen yanlış verildiği durumlar düzeltilmiştir. Aynı zamanda âyet metinlerinde görülen dizgi hataları giderilmiştir. f: Son cilde eserde geçen hadis metinleri fihristi, hadis mealleri fihristi, şahıs ve kabile isimleri indeksi ve yer isimleri indeksi, lügatçe ve konularına göre alfabetik fihrist eklenmiştir.¹⁵

4. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (10 Cilt), sad. Sıtkı Gülle, thk. M. Sadi Çöğenli, Nevzat H. Yanık (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2003).

Bu sadeleştirmede mukaddime bölümü direkt olarak Osmanlıca nüshadan diğer tefsir bölümü ise bazen Osmanlıca nüsha bazen de Ebuzziya baskısı esas alınarak yapılmıştır. Değiş olarak kullanılabilir nitelikteki Osmanlıca cümlelerin aslı aktarıldıktan sonra parantez içinde sadeleştirme verilmiştir. Önceki sadeleştirmelerle farklı anlamların veyahut tam zıt anlamın ortaya çıktığı bir sadeleştirme yapılmışsa da dipnotlarda bu farklılıklara dikkat çekilmiştir. Sıtkı Gülle bu sonuçlara ulaşmasında Osmanlıca nüshanın karşılaştırmalı olarak taranmasının

¹⁴ Eser ayrıca Hikmet/Zehraveyn Yayınları tarafından da basılmıştır (Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*. Sad. İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Bolelli-Abdullah Yücel. İstanbul: Hikmet/Zehraveyn Yayınları, 2007).

¹⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Bolelli-Abdullah Yücel (İstanbul: Azim Yayınları, 2007), 1: 12-13.

büyük fayda sağladığını belirtmektedir.¹⁶ Eserde genel olarak Azim Yayınları tarafından yapılan sadeleştirmedeki kaynak gösteriminin tekrarlandığı görülür.

5. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsir*, (10 Cilt), sad. Kasım Yayla (İstanbul: Merve Yayınları, 2012).

Eserin giriş bölümünde yapılacak sadeleştirmede; a: Eserin hususiyetlerine dokunmadan günümüz Türkçesine çevrilmesi, b: Âyet metin ve meallerinin beraber verilmesi, c: Mealler sadeleştirilirken tefsir bölümünden yararlanılması, d: Hadis kaynaklarının verilmesi, e: Âyetlerin gözden geçirilip basım hatalarının düzeltilmesi, f: Sahifelerin üst kısmına cüz, sûre ve âyet numaralarının konulması ve sûre isminin verilmesi, g: Son cilde kapsamlı bir fihristin ilave edilmesi hedeflenmiştir.¹⁷ Eserde kısmen Azim Yayınları tarafından yapılan sadeleştirmedeki kaynak gösteriminin tekrarlandığı görülür.

6. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsiri*, (10 Cilt), sad. Lütfullah Cebeci-Orhan Atalay-Sadık Kılıç, 5. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları 2015).

Eserin önsözünde daha önce birçok sadeleştirme çalışması basılmışken yeni bir çalışmaya gerek olup olmadığı sorgulanır. Daha önce yapılan çalışmalarda birçok eksiklik ve hatanın var olduğu bu hataların ne ve nasıl olduğuna değinilmeksizin belirtilir. Diğer sadeleştirmelerden farklılığına değinilen bölümde; a: Önceki sadeleştirmelerde Elmalılı'nın hayatı hakkında yer alan bilgiler daha ayrıntılı ve uzun olarak ele alınmıştır. b: Güncel kelimelerle sadeleştirme yapılmıştır. c: Kitapta sıkça geçen kelimeler bazen dipnotlarda bazen de parantez içi kısa ilavelerle tarif edilmiş açıklama gereği duyulan hususlar dipnotta açıklanmıştır. d: Sadeleştiriciler arasında üslup birliği sağlanmaya çalışılmıştır. e: Noktalama ve yazım kurallarına uyulmuştur.¹⁸ Âyet ve hadisler için kaynaklar kısmen verilse de ayrıntılı bir kaynak gösterimi yoktur.

7. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (10 Cilt), sad. Nedim Yılmaz (İstanbul: Hisar Yayınları, 2011).¹⁹

Eserin önsözünde sadeleştirme metodu hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Bununla birlikte sadeleştirmeye ek olarak bazı yerlerde çeşitli tefsirlerden alınan yorumlarla

¹⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. Sıtkı Güllü, thk. M. Sadi Çöğenli, Nevzat H. Yanık (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2003), 1: VII-VIII.

¹⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsir*, sad. Kasım Yayla (İstanbul: Merve Yayınları, 2012), 1: XV-XVI.

¹⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsiri* sad. Lütfullah Cebeci-Orhan Atalay-Sadık Kılıç, 5. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları 2015), 1: 7-10.

¹⁹ Bu çalışmalar dışında tefsirin daha önceden basımını ve dağıtımını gerçekleştiren Eser Yayınları tarafından da bir sadeleştirme yapılmış fakat diğer sadeleştirmelere göre daha az tutmuştur.

metnin daha anlaşılır kılınmaya çalışıldığı belirtilmiştir.²⁰ Dipnotlarda âyet ve hadis kaynakları verilmiştir.

8. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsir, (10 Cilt), sad. Hamdi Döndüren (İstanbul: Çelik Yayınları, 2018).*

Sadeleştirmenin üslup farklılığına dayalı olduğunun belirtildiği önsözde, özellikle hüküm âyetlerinin meal ve tefsiri olmak üzere gerekli yerlerde önemli açıklamalarda bulunduğu ifade edilmektedir. Diğer birçok sadeleştirmede sayfa üzerinde âyet sûre numarası ve ismi belirtilirken bu çalışmada âyet tefsirinin ilk başladığı bölüme âyet numarası ayrıca konulmuştur. Sadeleştirme sürecinde 1354²¹ Osmanlıca Âsitâne baskısının esas alındığı ve metnin diğer Latince çeviri ve sadeleştirmelerle karşılaştırıldığı belirtilmektedir. Elmalılı'nın "parçalı meal" metoduna bağlı kalınmakla birlikte gerektiğinde âyetin genel mesajı aktarılmıştır.²² Eserde genel olarak Azim Yayınları tarafından yapılan sadeleştirmedeki kaynak gösteriminin tekrarlandığı görülür.

9. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili, haz. Heyet, Harf Information Technology firması tarafından Kur'an-ı Kerim Programı, sürüm 8 CD'sinde dağıtılmak üzere hazırlanmıştır.*

SONUÇ

Yapılan araştırma sonucunda; Elmalılı'nın tefsirine dair ilk müsveddeler, bu müsveddelere dair tebyiz (temize çekme) faaliyetleri, *Hak Dini Kur'ân Dili* tefsirinin el yazması (mahtut) nüshaları, Osmanlıca nüshanın Latin harflerine çevrilmesi ile ortaya çıkan orijinal baskı ve Latin harfleriyle basılan tefsiri veya Osmanlıca nüshalar esas alınarak yapılan orijinal baskılar ve sadeleştirmelerden müteşekkil geniş bir literatür tespit edilmiştir. Bu literatür içerisinde ulaşma imkanı açısından orijinal baskıların ve sadeleştirmelerin geneline ulaşmak günümüz koşullarında mümkünken bazı sadeleştirmelerin kaybolmaya yüz tuttuğu görülmüştür. Elmalılı'nın el yazması müsveddeleri ve Osmanlıca nüshaları hakkında bazı tespitlerde bulunulmuşsa da bu konu ayrı bir araştırmayı gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Atik, Necmi. "Elmalılı'nın "Hak Dini Kur'ân Dili" Adlı Tefsiri'nin Mukaddimesi'nin Edisyon Kritiği". *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 6 (2016): 99-131.

²⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. Nedim Yılmaz (İstanbul: Hisar Yayınları, 2011), 1: 7.

²¹ 1354 senesi Âsitâne Yayınlarının basım yılı değil Mahmut Hamdi Yazır'ın mahtut kopyayı Topbaş ailesine hediye ediş tarihidir. Yusuf Ziyaeddin Subaşı beyle yapılan görüşme. Yusuf Ziyaeddin Subaşı, -Âsitâne Yayınları Sahibi- "Elmalılı'nın Mahtut Kopyaları" konulu görüşme, İstanbul: (08.03.2019)

²² Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsir*, sad. Hamdi Döndüren (İstanbul: Çelik Yayınları, 2018), 1: V-VI.

- Cündioğlu, Düccane. *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.
- Heyet. *İslâm-Türk Ansiklopedisi*. İstanbul: y.y., 1945.
- Öztürk, Nazif. "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Metrukâtı Hakkında Ön Rapor", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*, ed. Süleyman Hayri Bolay. 337. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1971.
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili*. (10 Cilt). sad. Selahattin Kaya, Cahit Baltacı, Durali Yılmaz, Kerim Aytekin (İstanbul: Eser Neşriyat, 1992-1993).
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili*. Sad. M. Nur Çetin, Taha Parlar, İdris Şen, Mesut Okumuş, Mevlüt Uyanık, Orhan Atalay, Yusuf Canpolat, Alim Gür. İstanbul: Çelik-Şura Yayınları, 1993.
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili*. Sad. Sıtkı Gülle. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2003.
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili*. Sad. İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Boelli-Abdullah Yücel. İstanbul: Hikmet/Zehreveyn Yayınları, 2007.
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili*. Sad. Nedim Yılmaz, İstanbul: Hisar Yayınları, 2011.
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsir*. Sad. Kasım Yayla. İstanbul: Merve Yayınları, 2012.
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsiri*. 5. Baskı. Sad. Lütfullah Cebeci-Orhan Atalay-Sadık Kılıç. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsiri*. Tebyiz: Mahmud Bedreddin Yazır, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.
- _____. *Hak Dini Kur'ân Dili Elmalılı Tefsir*. Sad. Hamdi Döndüren. İstanbul: Çelik Yayınları, 2018.
- Yıldırım, Suat – Uysal, Asım – Kesici, Kadir – Uzun, Kamil – Köseoğlu, Mustafa – Yılmaz, Durali – Baltacı, Cahit. *Hak Dini Kur'ân Dili Fihristi ve Lügati*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1982.